

УДК 343.7:69

Запотоцький А. П. – кандидат юридичних наук, здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ПРЕДМЕТИ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Визначено предмети злочинних посягань у сфері будівництва, зокрема будівельні матеріали, грошові кошти та інше чуже майно. Висвітлено їх взаємозв'язок з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів.

Ключові слова: сфера будівництва, предмет злочинного посягання, злочини у сфері будівництва, будівельні матеріали, грошові кошти.

Сфера будівництва в Україні останніми роками набуває надзвичайно важливого значення. У зв'язку з розвитком інфраструктури адміністративних одиниць, появою нових технологій і будівельних матеріалів, збільшенням попиту на ринку нерухомості, будівнича галузь, попри всі організаційні та матеріально-технічні труднощі, активно розвивається, випереджаючи інші галузі економіки за низкою показників. Водночас відбувається збільшення кількості злочинних посягань у цій сфері, зокрема крадіжок майна й учинення різних видів розкрадань матеріальних цінностей і грошових коштів на об'єктах будівництва, різних видів шахрайств і порушень правил охорони праці та безпеки в процесі будівництва. Це зумовлено суб'єктивними й об'єктивними обставинами, які, з одного боку, приваблюють злочинців (постійний рух великих сум коштів, значних обсягів будівельних матеріалів, недостатня обізнаність більшості громадян щодо нормативно-правового регулювання відносин у сфері будівництва), а з іншого – призводять до порушення правил безпеки праці на об'єктах будівництва чи прилеглий території (зосередження та робота на об'єктах будівництва специфічної, габаритної будівельної техніки й устаткування, складність, небезпечність і багатогранність

процесів, що відбуваються впродовж усього періоду будівництва окремого об'єкта тощо).

З огляду на висхідну динаміку кількісних показників злочинів у сфері будівництва, з метою оптимізації розслідування вказаних правопорушень виникає потреба в науковому розробленні комплексу методик із найбільш важливих ключових напрямів, серед яких розслідування:

- привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва;
- шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла;
- порушень правил охорони праці та безпеки під час будівництва.

Підготовка змістовних і практичних для використання працівниками правоохоронних органів методик за вказаними напрямками постає можливою лише за умови детального вивчення криміналістичної характеристики окремих категорій злочинів у сфері будівництва, оскільки остання має важливе наукове і практичне значення на етапах виявлення, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень [1].

Питання сутності криміналістичної характеристики різних категорій злочинів досліджували Ю. П. Алєнін, О. Я. Баєв, В. Д. Басай, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, І. Є. Биховський, Т. В. Варфоломєєва, О. М. Васильєв, І. О. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, В. К. Гавло, В. І. Галаган, І. Ф. Герасимов, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, О. А. Кириченко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, М. В. Костицький, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, В. Т. Маляренко, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов, І. В. Постіка, М. В. Салтевський, М. Я. Сєгай, О. П. Снігер'єв, В. В. Тіщенко, І. Я. Фрідман, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило, М. П. Яблоков та ін. Однак окремим елементом криміналістичної характеристики злочинів у сфері будівництва не було приділено достатньо уваги, серед іншого предметом злочинних посягань.

Метою пропонованої увазі статті є визначення змісту та взаємозв'язку предметів злочинних посягань у сфері будівництва з іншими елементами криміналістичної характеристики цих злочинів.

Ефективність процесів будівництва й розвиток зазначеної галузі безпосередньо пов'язані з використанням різноманітних

будівельних матеріалів, конструкцій, техніки тощо, оскільки саме вони є основою всіх процесів будівництва. У сфері будівництва активно використовують як традиційні матеріали (цегла, цемент, деревина), так і сучасні (полімерні, скловолокністі, азбестоцементні тощо). Це значно розширює можливості будівельників. Вартість будівельних матеріалів, які застосовують під час будівництва, становить від 50 до 70 % вартості всього обсягу будівельно-монтажних робіт, що здійснюють на конкретному об'єкті [2].

Однак предмет злочинного посягання у сфері будівництва не обмежується лише будівельними матеріалами, технікою й інструментами, оскільки, окрім крадіжок і розкрадань майна, працівники правоохоронних органів мають справу з шахрайством, яке зловмисники вчиняють у сфері будівництва, різноманітними порушеннями правил безпеки під час виконання певних будівельних робіт, що досить часто призводить до тяжких наслідків, а також з низкою інших злочинних посягань. Особливістю предмета шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла, є те, що ним може бути як чуже майно, так і право на нього. Право на майно може бути закріплене в різних документах: цінних паперах, довіреностях на право розпорядження майном, боргових зобов'язаннях, заповітах тощо.

Таким чином, одним з елементів криміналістичної характеристики, на який працівники правоохоронних органів мають звернути увагу під час розкриття та розслідування злочинів у зазначеній сфері, є предмет злочинного посягання. Предмет злочину переважно визначають як речі матеріального світу, з певними властивостями яких законодавець пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [3, с. 93], чи щодо яких або у зв'язку з якими вчиняється злочин [4, с. 84].

Так, В. Я. Тацій визначає, що предметом злочину необхідно вважати будь-які речі матеріального світу, з визначеними якостями яких законодавство пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного злочину. Отже, предмет злочину є факультативною ознакою складу злочину, тобто постає обов'язковим елементом лише в тих конкретних складах злочинів, де його вказано безпосередньо в нормі закону [5, с. 46–47].

Водночас П. П. Андрушко вважає, що предметом злочину можуть бути не лише матеріальні речі, а й інші явища об'єктивного

світу, зокрема нематеріалізовані об'єкти (інформація, енергія), які мають зовнішній вияв чи можуть набути його і сприйматись органами чуття людини. Дослідник зазначає, що предметами злочинів, передбачених окремими статтями Кримінального кодексу України, є відповідні об'єкти права інтелектуальної власності, зазначені в диспозиціях статей [6, с. 34–35].

Натомість Є. В. Лащук тлумачить предмет злочину як факультативну ознаку об'єкта злочину, що виявляється передусім у матеріальних цінностях, які людина може сприймати органами чуття або фіксувати спеціальними технічними засобами, щодо яких (шляхом безпосереднього впливу на які) вчиняють злочинне діяння [7, с. 8].

Таким чином, більшість дослідників визначає предмет злочину як такий елемент суспільних відносин, стосовно якого вчиняють злочин. Це може бути як матеріальний об'єкт, так й інше благо нематеріального характеру.

З огляду на специфіку сфери будівництва, варто зазначити, що, попри різноманітність злочинів у досліджуваній галузі господарської діяльності, саме будівельні матеріали найчастіше є предметом злочинних посягань у сфері будівництва. Це зумовлено тим, що на об'єктах будівництва постійно зберігаються різні за призначенням і вартістю будівельні матеріали. Злочинці часто вчиняють крадіжки та розкрадання на території будівельних майданчиків, безпосередньо в місцях зберігання будівельних матеріалів, а також на самих об'єктах будівництва, інколи навіть шляхом демонтажу окремих готових конструкцій, завдаючи значних збитків потерпілим. *Наприклад, 6 серпня 2011 року близько 23⁰⁰ ОСОБА_1, перебуваючи на території будівельного майданчика будівництва житлового будинку, розташованого за АДРЕСА_4 на праві приватної власності, що належить ОСОБА_3, зірвавши навісний замок, таємно зайшов до тимчасового металевого складу будівельних матеріалів, звідки, маючи корисливі мотиви, викрав 19 мішків цементу М-500 по 25 кг кожний вартістю 286 грн за один мішок на суму 541 грн 50 к., шуруповерт марки «Інтерскол» вартістю 220 грн, п'ять тюків скловати вартістю 199 грн за тюк на суму 995 грн, гвоздодер вартістю 54 грн, які належали ОСОБА_3, унаслідок чого заподіяв потерпілому матеріальних збитків на загальну суму 1810 грн 50 к. [8].*

Номенклатура будівельних матеріалів є досить різноманітною, тому їх класифікують за різними ознаками. Наприклад, відповідно до походження і створення матеріалів для будівництва їх розподіляють на природні та штучні, а за хімічним складом – на органічні й неорганічні. Проте для злочинців такий поділ не є важливим, адже вони керуються корисливою метою та викрадають будівельні матеріали, незалежно від їх виду та призначення. *Так, 1 листопада 2010 року близько 14⁰⁰ підсудний ОСОБА_3, перебуваючи на подвір'ї новозбудованого будинку за АДРЕСА_2 з метою викрадення чужого майна, проник через вікно будови, звідки таємно викрав такі будівельні матеріали: три упаковки клеючої суміші «Майстер» 25 кг вартістю 165 грн, десять упаковок піноплит по 12 штук у кожній вартістю 1440 грн, дві упаковки дюбелів по 100 штук у кожній вартістю 160 грн. ОСОБА_3 викрав майна потерпілого ОСОБА_4 на загальну суму 1765 грн [9].*

Водночас будівельні вироби та конструкції – це закінчені елементи, які виготовляють з будівельних матеріалів, що мають чітку форму, точні розміри, а також відповідають встановленим вимогам (цегла, керамічна плитка, склоблоки, арматура тощо). Конструкціями є елементи будівель і споруд, а саме: залізобетонні, дерев'яні чи металеві форми, балки, панелі тощо.

Отже, можна дійти висновку, що найчастіше предметом злочинних посягань у сфері будівництва є будівельні матеріали, тобто речовини чи матеріали, які використовують для будівництва або виготовлення з них будівельних виробів і конструкцій.

Окрім цього, предметом злочинних посягань у сфері будівництва можуть бути грошові кошти, що стають предметом заволодіння внаслідок шахрайства, пов'язаного із залученням коштів громадян на будівництво житла. Окреслена ситуація найчастіше зумовлена тим, що до процесу здійснення будівельних робіт на об'єкті залучають значну кількість грошових коштів – від підготовки майданчика до фінішних робіт з оздоблення фасадів будівлі, внутрішнього облицювання, підключення комунікацій і введення будівлі в експлуатацію. На кожному етапі будівництва об'єкта виконують роботи, які потребують залучення фахівців певної галузі. Однак часто буває, що такі роботи проводять формально або ж взагалі не проводять, хоча, відповідно до фінансово-звітної документації та кошторису, кошти на них було виділено, а роботи – виконано.

Проте все це лише на папері, оскільки фактично, маючи на меті заволодіння коштами або матеріальними цінностями, злочинці, використовуючи своє службове становище чи службове становище третьої особи, формально виконують мінімальний перелік законодавчих вимог (підготовка всіх необхідних документів) і привласнюють грошові активи й матеріальні блага [10, с. 43–48]. Переважно знайти винних майже неможливо, оскільки злочинці використовують фіктивні документи, підроблені печатки, бланки тощо і вже на момент виявлення факту вчинення злочинів шляхом виведення коштів зникають. Під час підготовки та в момент учинення злочину правопорушники вміло маскують усі особисті дані, використовують складні схеми з метою прикриття власної злочинної діяльності та подальшого уникнення кримінальної відповідальності в разі невдачі або викриття. До того часу, поки правоохоронні органи здійснюють усі необхідні процедури, які зазвичай тривають довго через бюрократичну складову, злочинці вже стають недосяжними для правоохоронців.

Також предметом злочинів у сфері будівництва може бути й інше чуже майно, зокрема особисте майно осіб, які працюють на будівництві, або майно, що належить будівельним організаціям.

Окрім цього, будівництво є об'єктом підвищеної небезпеки, оскільки роботи проводять: на висоті; з використанням обладнання, яке становить підвищену небезпеку; у ровах і траншеях. Це зумовлює необхідність дотримання правил охорони праці та безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Однак, згідно зі статистикою, на будівництві частими є нещасні випадки через порушення вимог законодавчих норм та інших нормативно-правових актів про охорону праці, а також порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою, що заподіяло шкоду здоров'ю, спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки. Для зазначеної категорії суспільно небезпечних діянь предмет злочину не є характерним.

Таким чином, ключовими предметами злочинних посягань у сфері будівництва є будівельні матеріали та грошові кошти. Це зумовлено тим, що на об'єктах усі етапи робіт супроводжуються обігом значних сум коштів, а на території будівельного майданчика зберігаються різні за призначенням і вартістю будівельні матеріали, техніка, інструменти, обладнання

тощо. З огляду на це, злочинці часто вчиняють крадіжки та розкрадання на території будівельних майданчиків, безпосередньо в місцях зберігання будівельних матеріалів, а також на власне об'єктах будівництва, іноді навіть шляхом демонтажу окремих готових конструкцій, завдаючи значних збитків потерпілим. Однак головним предметом для більшості злочинних посягань у сфері будівництва постають грошові кошти. Останні є предметом заволодіння внаслідок шахрайства, пов'язаного із залученням коштів громадян на будівництво житла, а також реалізації злочинних схем щодо привласнення та розтрата коштів, виділених на будівництво чи ремонтні роботи тощо. В окремих випадках предметом злочинів у сфері будівництва може бути й інше чуже майно, зокрема особисте майно осіб, які працюють на будівництві, або майно, що належить будівельним організаціям. Специфіка предметів злочинних посягань у сфері будівництва тісно пов'язана зі способом та обстановкою їх учинення й іншими елементами механізму злочину. Такий зв'язок можна прослідкувати в криміналістичних характеристиках окремих видів злочинів у сфері будівництва. Криміналістичні ознаки предметів цих протиправних діянь дають змогу визначити можливі способи їх учинення, встановити особу злочинця та виявити типові сліди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва : метод. рек. / [А. П. Запотоцький, А. А. Вознюк, С. В. Кучменко]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 78 с.
2. Гасан Ю. Г. Будівельні матеріали : навч. посіб. : у 2 ч. / Ю. Г. Гасан, Т. М. Пашенко. – Ч. 1. – Київ : КНУБА, 2013. – 228 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Ю. В. Александров, В. В. Сташис, В. Я. Тацій та ін.] / за ред. М. І. Бажанова. – Київ : Юрінком Інтер ; Харків : Право, 2003. – 416 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 3-тє вид., переробл. та доповн. – Київ : Юрид. думка, 2004. – 352 с.
5. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацій. – Харьков : Вища шк., 1988. – 198 с.
6. Андрушко П. П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні / П. П. Андрушко. – Київ : Форум, 2004. – 160 с.
7. Лащук Є. Ф. Предмет злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Є. Ф. Лащук. – Київ, 2005. – 20 с.
8. Вирок Миронівського районного суду Київської області за справою № 1/1017/179/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових

рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18592868>. – Назва з екрана.

9. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області за справою № 0907/1-455/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28741279>. – Назва з екрана.

10. Запотоцкий А. П. Основные способы совершения преступлений в сфере строительства / А. П. Запотоцкий // Право и закон. – 2016. – № 4 (6). – 154 с.

REFERENCES

1. Zapototskyi, A.P., Vozniuk, A.A., & Kuchmenko, S.V. (2017). *Rozsliduvannia pryvlasnennia, roztraty maina abo zavolodinnia nym shliakhom zlovzhivannia sluzhbovym stanovyschem u sferi budivnytstva* [Investigation of appropriation, embezzlement or possession of property by abuse of official position in the field of construction]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

2. Hasan, Yu.H., & Pashchenko, T.M. (2013). *Budivelni materialy* [Building materials]. (Vols. 1). Kyiv: KNUBA [in Ukrainian].

3. Bazhanov, M.I., Stashys, V.V., & Tatsii, V.Ya. (et al.). (2003). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna* [Criminal Law of Ukraine. General part]. M.I. Bazhanova (Ed.). Kyiv-Kharkiv: Yurinkom Inter; Pravo [in Ukrainian].

4. Aleksandrov, Yu.V., Antypov, V.I., & Volodko, M.V. (et al.). (2004). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna* [Criminal Law of Ukraine. General part]. M.I. Melnyk, & V.A. Klymenko (Ed.). (3rd ed., rev.). Kyiv: Yuryd. dumka [in Ukrainian].

5. Tacii, V.Ya. (1988). *Obekt i predmet prestupleniia v soveckom ugovnom prave* [Object and subject of crime in Soviet criminal law]. Harkov: Vyshcha shk. [in Russian].

6. Andrushko, P.P. (2004). *Kryminalno-pravova okhorona prav intelektualnoi vlasnosti v Ukraini* [Criminal Law Enforcement of Intellectual Property Rights in Ukraine]. Kyiv: Forum [in Ukrainian].

7. Lashchuk, Ye.F. (2005). *Predmet zlochynu v kryminalnomu pravi Ukrainy* [The subject of crime in the criminal law of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

8. Vrok Myronivskoho raionnoho sudu Kyivskoi oblasti za spravoiu No. 1/1017/179/11 [The verdict of the Mironivsky district court of the Kyiv region for a case No. 1/1017/179/11]. *Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen, The only state register of court decisions*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18592868> [in Ukrainian].

9. Vrok Ivano-Frankivskoho miskoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti za spravoiu No. 0907/1-455/11 [The verdict of the Ivano-Frankivsk city court of Ivano-Frankivsk oblast for a case *Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen, The only state register of court decisions*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28741279> [in Ukrainian].

10. Zapotockii, A.P. (2016). *Osnovnye sposoby soversheniia prestuplenii v sfere stroitelstva* [The main ways of committing crimes in the field of construction]. *Pravo i zakon, Law and Law, 4(6)* [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 14.11.2017

Zapototskyi A. – *Ph.D in Law, Researcher of the Scientific Laboratory on the Problems of Pre-Trial Investigation of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine*

Objects of Criminal Offence in Construction Sector

Article presents research of objects of criminal offence in construction sector. List of objects traditionally selected by criminals – construction materials, financial assets, other types of property – as criminal offence objects is provided along with description of its interconnection with other elements of crimes classification mechanism.

Author performed analysis of scientific approaches, materials of investigative and court practices regarding the identification of crime object concept and characterized the peculiarities of interconnection between the objects of criminal offence in construction sector and other elements of relevant crimes classification.

It is stressed that construction materials and financial assets are commonly selected as objects of criminal offence in construction sector. Author notes that financial assets gain the status of criminal offence objects if possessed through fraudulent activities involving use of citizens' assets for construction funding and other schemes involving embezzlement mechanisms (inappropriate use of construction/refurbishment budget).

Author stresses that in cases if embezzlement schemes led to financial assets extraction criminals tend to conceal all personal data and use complicated methodology to cover any traces of illegal activity and avoid liability and prosecution.

Grounds are provided for the fact that criminological features of objects of criminal offence in construction sector allow to identify possible ways of commission, typical traces and criminal's identity.

It is proved that officials and other individuals who commit crimes in construction sector possess data on specific processes, operations and construction stages which provides multiple opportunities to develop plans and schemes for fraudulent activities aimed at embezzlement of material resources and financial assets and conceal facts indicating the crime commission.

This research results in conclusion that identification of objects of criminal offence in construction sector is closely connected with methods of its commission and other related mechanisms including the environment. This connection is traced also in classifications of specific crimes related to construction sector.

Keywords: construction sector, object of criminal offence, construction sector crimes, construction materials, financial assets.